

Gemeente Den Haag
Dienst Stadsbeheer
Afdeling Archeologie

1663 - 42

**BUREAU ONDERZOEK
ARCHEOLOGISCHE WAARDEN**

**WIJNHAVENKWARTIER
GEMEENTE DEN HAAG**

Afdeling Archeologie Dienst Stadsbeheer

Rapport 0603

Projectgegevens

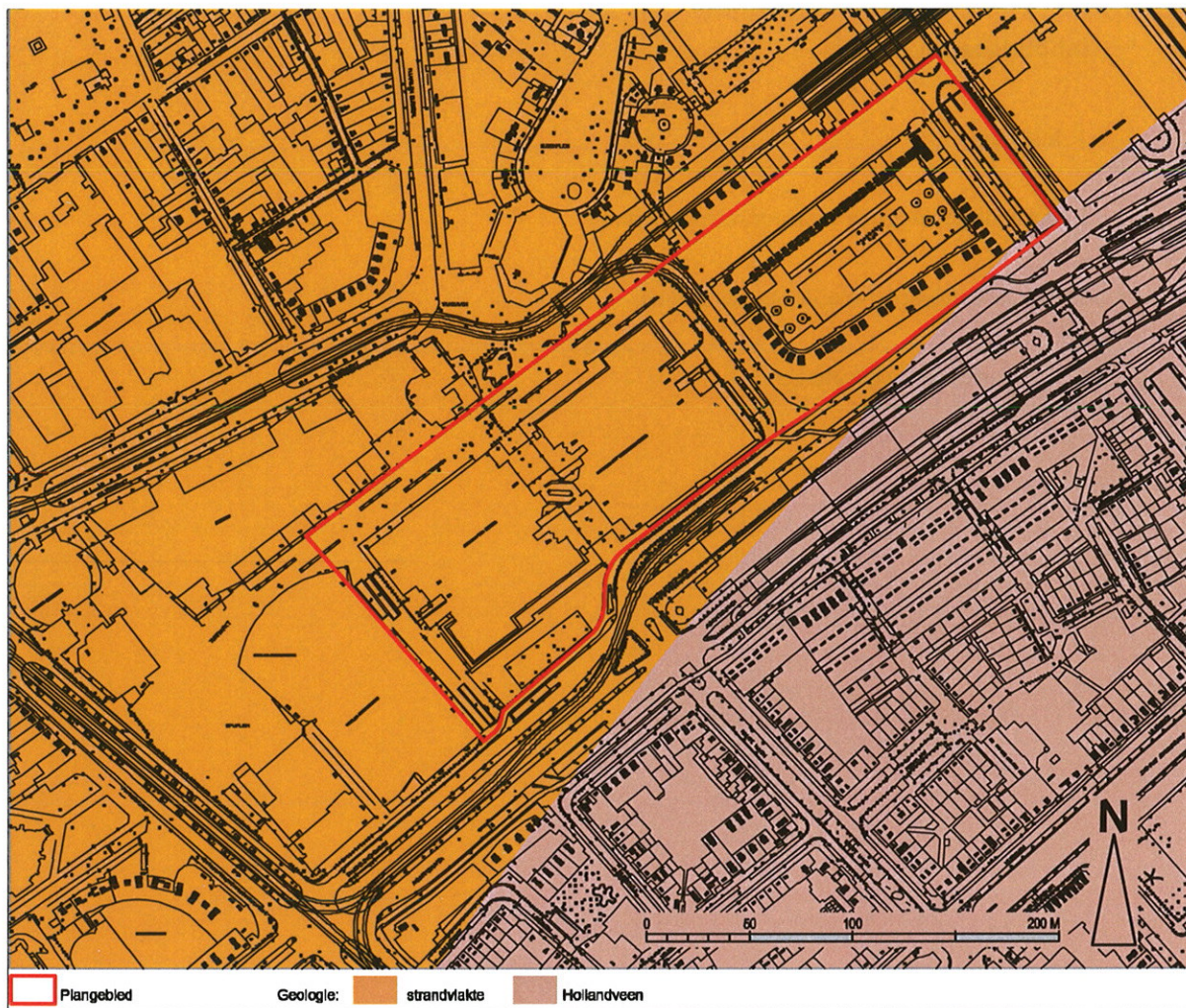
Topografische naam:	Wijnhavenkwartier
RDN-Coördinaten (middelpunt):	81.860/454.990
Rapport:	J.A. Waasdorp
Opdrachtgever:	DSO
Oplage:	15
Datum uitgave:	februari 2006

Inhoudsopgave:

1. Inleiding
2. Bekende geologische en historische gegevens
3. De archeologische waarde van het gebied
4. Conclusies en aanbevelingen

Informatie:

Gemeente Den Haag
Dienst Stadsbeheer
Afdeling Archeologie
Postbus 12.651
2500 DP Den Haag
Tel.: 070-353 6639
www.denhaag.nl/archeologie
E-mail: archeologie@dsb.denhaag.nl

Afb. 1. Uitsnede uit de Archeologische-geologische kaart van den Haag met plangebied.

1. Inleiding

De locaties Zwarte Madonna, Ministerie van Justitie en Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties, gelegen tussen de Wijnhaven en de Schedeldoekshaven, staan al jaren op de nominatie te worden herontwikkeld. Daar is het bestemmingsplan in een eerder stadium al voor aangepast. Tot nu toe is die ontwikkeling door bezwaarprocedures, aangespannen door belanghebbenden, niet van de grond gekomen. Door de rechter is nu bepaald dat voor de herontwikkeling van het plangebied een MER-procedure noodzakelijk is.

In een MER dient ook aandacht te worden besteed aan de consequenties die de nieuwbouw voor eventueel archeologisch erfgoed heeft. Het plangebied bevindt zich in één van de oudere gedeelten van de stad en heeft daarom ooit archeologische waarden bezeten. Waarschijnlijk heeft de aanleg van de huidige bebouwing destijds voor een volledige vernietiging van dit bodemarchief gezorgd, maar helemaal zeker is dat niet. Om die zekerheid te verkrijgen heeft de afdeling Juridische Zaken van DSO aan de afdeling Archeologie gevraagd, de in het bestemmingsplan aanwezige en summier archeologische paragraaf uit te breiden tot een apart uitgegeven rapportage in de vorm van een officieel Bureauonderzoek (BO).

Het voor u liggend rapport is de schriftelijke neerslag van dit onderzoek. Ten behoeve hiervan is gebruik gemaakt van het archeologisch archief van de afdeling Archeologie van de gemeente, van gegevens en oud kaartmateriaal uit het Gemeentearchief, en van de bouwgegevens zoals opgeslagen in het archief van Bouwtoezicht.

Het rapport is als volgt ingedeeld:

Eerst wordt de geologische ondergrond beschreven en de geschiedenis van het gebied. Vervolgens wordt ingegaan op de daadwerkelijke archeologische waarde. Vervolgens zullen de consequenties van de nieuwbouw voor die waarden worden beschreven. Het rapport wordt afgesloten met een conclusie en aanbevelingen aangaande mogelijke vervolgstappen.

2. Bekende geologische en historische gegevens

Het onderzoeksgebied wordt begrensd door het Dans- en Muziektheater in het zuidwesten, de Schedeldoekshaven in het zuidoosten, de Oranjevuitensingel in het noordoosten en de Turfmarkt in het noordwesten. In dat gebied zijn drie grote gebouwen aanwezig, de Ministeries van Justitie en van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties en het appartementencomplex dat in de volksmond Zwarte Madonna genoemd wordt. Daarnaast zijn (delen) van de omzomende straten, zoals de Turfmarkt en de Zwarteweg met aangrenzend water, in het plangebied opgenomen.

Geologie

Het plangebied is volgens de Archeologische-geologische kaart van Den Haag in zijn geheel gelegen in een strandvlakte (afb. 1).¹ Strandvlaktes zijn de laaggelegen delen tussen de strandwallen, de zandruggen die grofweg evenwijdig aan de kustlijn liggen en die enige duizenden jaren voor Christus door natuurlijke processen zijn gevormd. In de natte strandvlaktes werd in de loop der eeuwen een soms dik pakket veen gevormd. Pal ten zuiden van het plangebied bevindt zich klei onder het veen, afkomstig van een overstromingsfase uit het derde millennium voor Chr. Het is niet uitgesloten dat dit kleidek zich tot in het plangebied heeft uitgestrekt. Al met al is de ondergrond van het plangebied altijd drassig geweest.

Geschiedenis

Het plangebied maakte vroeger deel uit van het Spuikwartier. Van het stratenpatroon van een eeuw geleden is nu bijna niets meer over. Straten als het Lage Zand en de Houtmarkt zijn compleet verdwenen, andere, zoals de Turfmarkt en de Schedeldoekshaven, zijn van plaats gewijzigd.

Het zuidwestelijk einde van het plangebied, het huidige Ministerie van Justitie, is gelegen in een stuipe van Den Haag dat aan het begin van de 17de eeuw op een planmatige manier ontwikkeld werd. Voor die tijd was dit gebied, zoals gezegd behorend tot een strandvlakte, onbebouwd terrein geweest dat vooral dienst deed als bleekveld. Het toenemen van het goederenverkeer te water zette de magistraten van de stad ertoe naast het Spui een aantal nieuwe havens te creëren. Het ging daarbij om de Turfmarkt en Houtmarkt, om de Schedeldoekshaven en Ammunitieshaven. Deze werden aan het noordoostelijke einde middels een haaks daarop staande gracht, de Nieuwe Haven, met elkaar verbonden. Tussen Houtmarkt en Schedeldoekshaven was er nog een tweede waterverbinding, ongeveer halverwege tussen Spui en Nieuwe Haven: het Lage Zand. Deze werd overigens al snel gedempt om als straat tot ver in de 20ste eeuw te blijven voortbestaan.

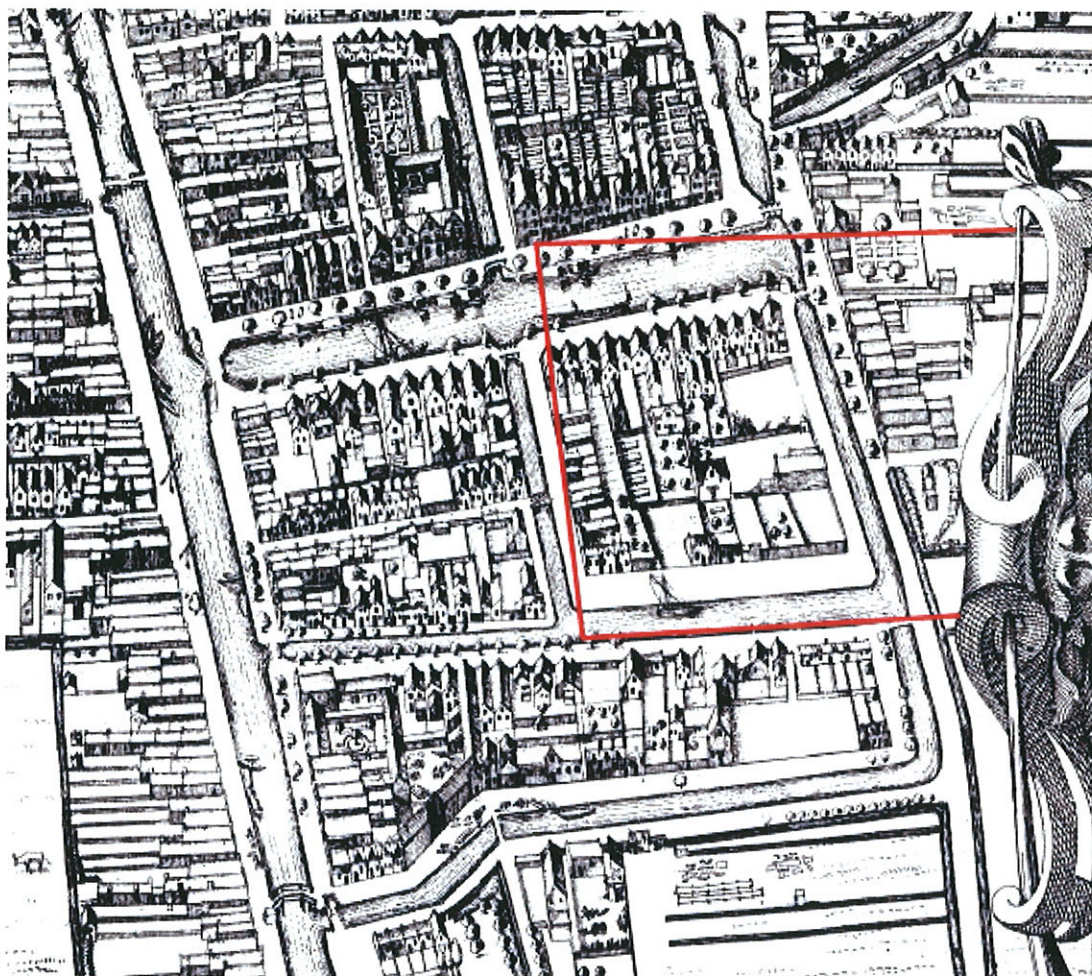
Na de aanleg van de havens en waterwegen volgde de bebouwing al snel; op de kaart van Bos en Van Harn uit 1616 is te zien dat de betreffende kavels nagenoeg zijn volgebouwd (afb. 2). Deze wijk, die een hoge bedrijvigheid kende, is tot het midden van de 20ste eeuw nauwelijks van karakter veranderd, met

¹ Zie M.M.A. van Veen en J.A. Waasdorp, 2000, *Archeologische-geologische kaart van Den Haag*. (Haagse Oudheidkundige Publicaties 5). Den Haag.

dien verstande dat in de loop der tijd steeds meer grachten werden gedempt en daar straat voor in de plaats kwam. In de 20ste eeuw was al het open water verdwenen.

De rest van het plangebied, het gebied ruwweg tussen de toenmalige Nieuwe Haven en de Oostsingelgracht, kwam daarentegen niet of nauwelijks tot ontwikkeling. Buiten de bebouwing langs de Nieuwe Haven is dit gebied dan ook lang onbebouwd gebleven (afb. 3). Pas in de loop van de 19de eeuw kreeg de bebouwing langs de Zwarteweg een wat meer gesloten karakter; nog later, aan het eind van 19de eeuw, werd het tussenliggende gebied ingevuld met een groot aantal kleine hofjeswoningen.

Het Spuikwartier zoals dat hierboven is beschreven kwam in de jaren zestig van de vorige eeuw aan zijn eind. Het gebied was gedurende de 20ste eeuw sterk gaan verpauperen; daarom werd besloten tot grootschalige sloop zelfs voordat nieuwe plannen ter tafel lagen. Het gevolg was dat grote stukken van het Spuikwartier jarenlang braak bleven liggen. De bouw van de beide ministeries in de tweede helft van de jaren zeventig was één van de eerste grootschalige bouwactiviteiten na de kaalslag. In de jaren tachtig volgde de nieuwbouw van de Zwarte Madonna. Van deze gebouwen is intussen in theorie al weer afscheid genomen.

Afb. 2. Uitsnede uit de kaart van Bos en Van Harn (1616) met het westelijk deel van het plangebied.

3. De archeologische waarde van het gebied

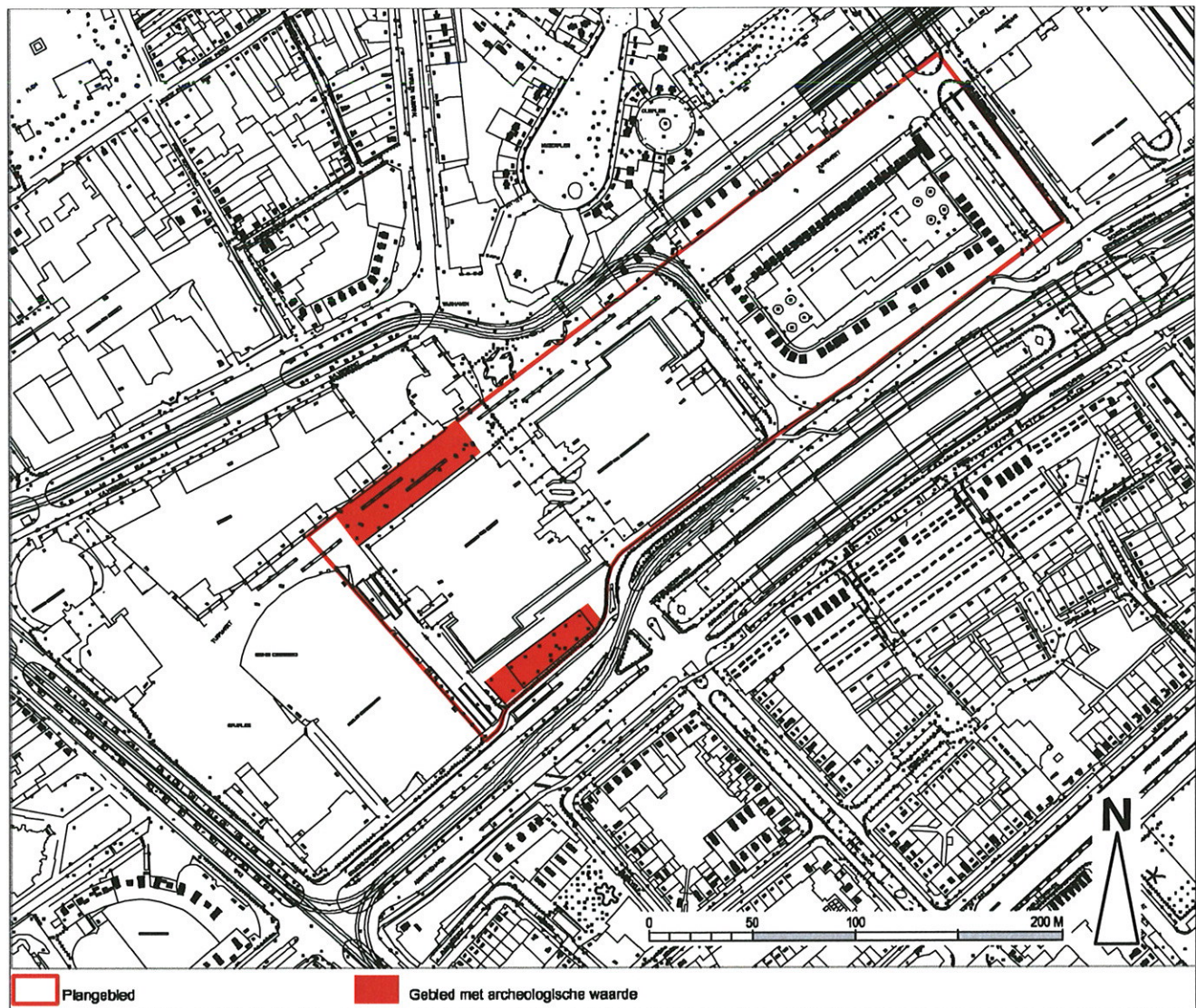
Bovenstaande maakt duidelijk dat in elk geval het westelijk deel van het plangebied een archeologische verwachting kent. Het gaat daarbij niet om resten die uit de prehistorie of vroeghistorische perioden dateren: daarvoor is de bodem ter plekke altijd te drassig geweest. Het gaat hier specifiek om resten uit de Nieuwe Tijd, de tijd van de verdere ontwikkeling van de stad Die Haghe. Daarom staat het gebied op de Archeologische Monumentenkaart (AMK) van Zuid-Holland vermeld als gebied met een hoge archeologische verwachting en op de Indicatieve Kaart voor Archeologische Waarden (IKAW) van het Rijk als een gebied met een middelhoge trefkans op archeologie.

Niettemin hangt de daadwerkelijke archeologische waarde vooral af van de (sub)recente bouwgeschiedenis van het plangebied. Die is in dit geval uiterst desastreus geweest voor de aanwezige archeologie.

De beide aanwezige ministeries zijn in feite onderdeel van een enkel gebouw. Over het gehele oppervlak is sprake van een zeer diepe meerlaagse parkeerkelder. De onderkant daarvan bevindt zich op ca. 5,5 meter onder huidig maaiveld. Vanaf dat niveau zijn funderingspalen aangelegd. Duidelijk is echter dat alleen al de uitgraving ten behoeve van de parkeerkelder er voor gezorgd heeft dat ter plekke de archeologische waarden nagenoeg geheel zullen zijn verdwenen. Geen enkele huisfundering, water- of beerput is tot genoemde diepte ingegraven geweest. Zelfs voor de daar ooit aanwezige watergang, de Nieuwe Haven, geldt dat deze hoogstwaarschijnlijk compleet op de schop is gegaan.

Voor het woongebouw Zwarte Madonna is lang niet zoveel van de oorspronkelijke ondergrond weggegraven. Het parkeerniveau is op souterrainhoogte aangelegd; van daaruit zijn de onontbeerlijke funderingspalen aangebracht. Hier mag dus worden verwacht dat de bodem maar ten dele is vergraven; hier is echter, zoals in de vorige paragraaf aangegeven, geen sprake van belangwekkende archeologie. Dit gebied raakte pas immers in de loop van de 19de eeuw enigermate bebouwd. Resten uit die periode worden in Den Haag niet van archeologisch belang geacht.

Toch zijn waarschijnlijk niet alle archeologische waarden verdwenen. De grens van het plangebied neemt aan weerszijden van de ministeries namelijk de openbare ruimte mee. Ten noordwesten van het Ministerie van Justitie is dat de huidige Turfmarkt; aan de andere kant is dat de Schedeldoekshaven. Op beide plekken hebben ooit de watergangen gelopen waarlangs genoemde straten gelegen waren. Omdat ter plekke niet diep is uitgegraven of gefundeerd, mag worden verwacht dat daar delen van de gracht en de vulling daarvan en wellicht ook constructies als de kademuren nog in de grond bewaard zijn gebleven.

Afb. 4. Plangebied met gebieden met archeologische waarden.

4. Conclusies en aanbevelingen

De bureaustudie naar het plangebied Wijnhavenkwartier heeft ten aanzien van mogelijke archeologische waarden ter plekke het volgende uitgewezen (afb. 4):

- *Vanwege de drassige ondergrond (klei en veen) kan er van worden uitgegaan dat het plangebied geen waarden uit de vroeghistorische periode en de prehistorie bezit of bezeten heeft*
- *Ter plekke van de Ministeries van Justitie en van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties zijn door de aanleg van deze gebouwen geen archeologische waarden meer bewaard gebleven*
- *Ter plekke van het andere grote gebouw, het appartementencomplex "Zwarte Madonna", zijn nooit archeologische waarden aanwezig geweest.*
- *In de openbare ruimte ten noordwesten en zuidoosten van het ministerie van Justitie zijn waarschijnlijk nog wel archeologische waarden aanwezig: hier liepen ooit de kanalen van de Turfmarkt/Houtmarkt en van de Schedeldoekshaven..*

Bovenstaande leidt vervolgens tot het volgende advies:

- *Ter plekke van de huidige bebouwing is, bij afwezigheid van archeologische waarden, geen vervolgonderzoek nodig.*
- *Ter plekke van de huidige openbare ruimte ten NW en ZO van het Ministerie van Justitie is, indien deze bij eventuele nieuwbouwplannen wordt betrokken, archeologisch vervolgonderzoek wel gewenst.*

